

Григорій Рудий

КИЇВСЬКА ГАЗЕТНА ПЕРІОДИКА 1960-х рр.
ЯК ФАКТОР ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ
І ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ СФЕРИ В УРСР

Проаналізовано різногалузеву радянську київську періодику 1960-х рр., в результаті аналізу до наукового обігу введено значний масив газетних публікацій, на основі яких визначено основні аспекти і форми розвитку української культури і пам'яткоохоронної сфери в УРСР.

Ключові слова: УРСР, культурне життя, українська культура, радянська київська газетна періодика, періодична преса.

The multi-branch Soviet Kyiv periodicals of 1960th were analyzed. Consequently, a significant corpus of newspapers publications has been introduced into scientific circulation. Main aspects and forms of the development of Ukrainian culture in the USSR (the Ukrainian RSR) were defined on their basis.

Keywords: USSR, cultural life, Ukrainian culture, Soviet Kyiv newspaper periodicals, periodical press.

Сьогодні активно відбувається процес осмислення ролі та місця преси, трансформування її соціальних функцій в сучасному суспільстві. У цьому зв'язку однією з важливих і актуальних проблем є дослідження київської періодики 1960-х рр.

Метою і завданням дослідження є виявлення та аналіз матеріалів київських газетних видань 1960-х рр., їхніх інформативних можливостей для вивчення культурного життя України, зокрема пам'яткоохоронної політики в УРСР. Наукова новизна статті полягає у ставленні та розробленні теми, яка раніше не отримала всебічного та об'єктивного висвітлення в українській історіографії.

Незважаючи на ідеологічний тиск, потенціал тогочасної київської періодики помітно зростає. Засновуються нові українські газети. Аналіз свідчить, що стан київської періодичної преси дозволяє якнайповніше відтворити події культурного життя УРСР 1960-х рр.

Наприкінці 1960-х рр. у Києві видавалося 19 республіканських, 8 обласних і міських, 45 багатотиражних газет. Серед республіканських: партійно-радянські — «Радянська Україна», «Правда України», «Рабочая газета», «Робітничая газета», «Колгоспне село», «Колхозное село», «Сільські вісті»; комсомольські — «Молодь

України», «Комсомольское знамя», піонерські — «Зірка», «Юный ленинец»; спеціалізовані — «Вісті з України», «Говорить Київ», «Друг читача», «Культура і життя», «Літературна газета», «Радянська освіта», «Радянський спорт», «Спортивна газета», «Патріот Батьківщини». В столиці УРСР також видавалися обласні і міські газети — «Київська правда», «Вечірній Київ», «Київський комсомолец», «Київська зоря», «Молода гвардія», «Ленинское знамя»; багатотиражки — «Машинобудівник», «Трибуна січнівця», «Ленінська кузня», «Арсеналець», «Київський взуттьовик», «Верстатобудівник», «Укркабель», «Дарницький шовк», «Трикотажник», «Київський університет», «Трибуна передовика» та ін.

Лібералізація тогочасного суспільного життя в республіці зумовила зміни в культурному розвитку суспільства. Зокрема, помітне поживлення літературної тематики припадає на початок 1960-х рр. У київських газетних виданнях регулярно почали з'являтися розвідки про літературну спадщину українського народу та нові твори тогочасних українських прозаїків і поетів.

Аналіз газетних матеріалів свідчить, що найбільш поширеними жанрами висвітлення творів письменників були літературознавчі статті та рецензії.

Особливе місце серед публікацій займали матеріали про класиків української літератури. Столична преса часто вмещувала матеріали, що мали в підсумку привернути увагу до значимості в житті українського суспільства Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, Лесі Українки, Івана Нечуя-Левицького, Григорія Сковороди. Основними темами столичної преси стало також висвітлення творчого доробку відомих прозаїків і поетів Олесь Гончара, Михайла Стельмаха, Максима Рильського, Олександра Довженка, Андрія Малишка, Ірини Вільде, Петра Панча, Дмитра Павличка, Григорія Тютюнника, Миколи Куліша.

Водночас змістовною у висвітленні літературних процесів є інша група джерел — про творчість і діяльність тогочасних молодих українських письменників — шістдесятників Ліни Костенко, Бориса Олійника, Івана Драча, Ірини Жиленко, Романа Федорова. Цікавою є одна з рецензій Л. Новиченка про поетичний доробок Ліни Костенко в «Літературній Україні» від 26 січня 1962 р., де

відзначалося, що до поезій поетеси «приходить вивірена мужність у погляді на світ, приходять необхідна широта мислення, виразно окреслюється духовна зрілість поетичної особистості. Книга “Мандрівки серця” говорить про це на повний голос» [48].

Є в газетах група аналітичних матеріалів про роль і місце класичної української літератури в житті радянського суспільства. Зокрема, зазначалося, що в історичних розвідках про видатних українських письменників, їхню творчість треба відкидати власне упередження, дивитися на їхні твори їхніми очима, очима тих, для кого ці твори були призначені. Бо ж, не знаючи історії літератури, хіба можна усвідомити всю велич генія Тараса Шевченка [64].

Цікавими були публікації, присвячені становищу і перспективі розвитку тогочасної літератури для юнацтва [26]. На шпальтах газет друкуються також глибокозмістовні розвідки про українських письменників і літературознавців, які були репресовані радянською владою в 1930-х рр.[35].

Поряд з цим у періодичних виданнях часто з’являлися матеріали, що відбивали роботу радянських культурно-освітніх організацій зі створення радянської літератури, яка виконує соціальне замовлення в контексті соціалістичного реалізму. Типовою є стаття Б. Буряка «Свобода творчості і художник» у «Робітничій газеті» від 18 листопада 1965 р., де зазначалося, що «соціалістичний реалізм становить нову сторінку в історії художнього розвитку суспільства, яке породжує новий тип героя і письменника, не статистика, а активного учасника і перетворювача життя» [9].

У періодичних виданнях також уміщувалися матеріали, в яких автори прагнули спростувати звинувачення зарубіжних опонентів щодо продовження русифікації в Україні. Показовою є стаття «Фальшиві клейноди» Дмитра Павличка в «Літературній Україні» від 1 серпня 1969 р., де зазначалося, що не варто писати на чужині для української нації державних рецептів, а варто працювати для возвеличення тієї України, яка є соціалістичною республікою. Майбутнє України будується сьогодні, і хто замість цегли хоче вмурувати в її стіни брусок динаміту — буде пійманий і поганьблений навіки [49].

Розрахунки автора свідчать, що домінуючий вид публікацій про розвиток української літератури — це матеріали, в яких аналі-

зувалася творчість окремих літераторів, та публікації, що ознайомили громадськість із доробком українських прозаїків і поетів. Найпоширенішим жанром висвітлення письменницького доробку були нариси про митців, статті й рецензії на їхні твори. За рівнем опрацювання інформації вони належать до синтетичного жанру і глибоко розкривають сутність тогочасних літературних процесів в Україні з погляду радянської ідеології. Аналіз свідчить про значний масив персоніфікованих матеріалів, тобто таких, які аналізували творчий доробок того чи іншого письменника. Варто відзначити, що такого роду публікації характеризувалися високою інформаційною насиченістю і глибиною літературознавчих досліджень. Серед них — літературні розвідки Івана Дзюби, Григорія Кочура, Леоніда Новиченка, Сергія Плачинди, Євгена Сверстюка, Івана Світличного.

У тогочасній київській пресі також висвітлювався розвиток такого виду літератури, як фантастична проза. Зокрема, зазначалося, що фантастика — не наука, а насамперед людина майбутнього [5].

Як бачимо, тогочасна київська періодика активно сприяла розвитку української літератури і літературної критики, а отже, й культури загалом.

Значне місце в газетній періодиці посідали матеріали про розвиток мистецтва в УРСР. За підрахунками автора, кількість публікацій з питань мистецтва становить майже 20% загальної кількості газетних матеріалів з проблем розвитку тогочасного духовного життя України.

Основними темами столичної преси були діяльність державних культурно-освітніх організацій, розвиток українського театру й кіно, музичного мистецтва, художньої самодіяльності.

Кількісний і якісний аналіз матеріалів київської періодики свідчить, що домінуючими темами періодики були публікації про розвиток українського театру і музики.

Тогочасна періодика містить чималий масив виступів партійних, державних, громадських і культурних діячів з питань розвитку української соціалістичної культури. У більшості з них пропагувалися ідеї інтернаціоналізації і комунізації мистецького життя. У тогочасних київських газетах часто трапляються твердження про

те, що соціалістичне суспільство, яке прийшло на зміну буржуазному, породжує і нову культуру, покликану скрізь утверджувати справжні комуністичні відносини між людьми [25]. Однак на шпальтах київських видань є група матеріалів, в яких пропагуються нові форми самовиразу в театральному і музичному мистецтві, що відображали ступінь усвідомлення на мистецькому рівні тих змін, які сталися в суспільно-політичному житті України в умовах «відлиги». Водночас з середини 1960-х рр. на сторінках газет з'являється чимало матеріалів, автори яких з консервативних позицій радянської ідеології негативно ставилися до пошуку нових художніх форм відображення дійсності, формалістичного і абстрактного мистецтва Західної Європи й Америки. Зокрема, підкреслювалося, що реалістичного театру в Сполучених Штатах Америки немає. Є театр абсурду і антитеатр. І чим більше абсурду в спектаклях американських театрів, тим вони гучніше рекламуються [72]. Помітне місце на сторінках газетної періодики було відведено репертуару українських театрів. Особливо високою у загальному масиві джерел з питань розвитку театрального мистецтва була питома вага публікацій про діяльність Державного академічного театру опери і балету ім. Т. Г. Шевченка, Державного академічного українського театру ім. І. Я. Франка, Київського академічного російського драматичного театру ім. Лесі Українки, Київського театру юного глядача ім. Ленінського комсомолу, Львівського державного академічного драматичного театру ім. М. К. Заньковецької [69].

На сторінках київської періодики є значна група матеріалів, що висвітлювали таку важливу тему, як діяльність українських бібліотек. Газетна періодика брала активну участь у всіх заходах у справі розширення бібліотечної справи в Україні, зокрема у висвітленні процесу створення нових бібліотек, комплектування книжних фондів. Повідомлялося, що в УРСР створена широка мережа бібліотечних установ — наукових, відомчих, масових. 1968 р. у республіці працювало 26 330 масових бібліотек. Окрім того, функціонували понад 30 000 шкільних і 960 самостійних бібліотек для дітей. Тільки впродовж 1966—1967 рр. для державних бібліотек було збудовано понад 20 тисяч кімнат при клубних установах та окремі приміщення. Книгозабезпечення на одного жителя України становило в 1968 р. понад 10 книжок, 55% їхньої загальної кіль-

кості складала наукова і науково-популярна література [57]. Ще одна тема, яка об'єднувала групу дискусійних публікацій, — завдання, форми і методи роботи радянських бібліотек.

Зокрема, газета «Радянська культура» надрукувала статтю Ю. Валуєва «Бібліотека — читачеві», де пропонувалося налагодити координацію роботи всіх бібліотек України, оскільки відсутність такого координування не йшла на користь бібліотечній справі. Україна перша в СРСР могла б прокласти стежку в цьому напрямі [11].

Привертають увагу матеріали про покращення бібліографічної роботи в бібліотеках України. З цією метою республіканським культурно-освітнім установам пропонувалося організувати всеукраїнський науково-дослідницький бібліоцентр, зокрема Інститут книгознавства та його філій у найбільших містах України. Крім того, потрібно було подбати про випуск необхідних бібліографічних довідників «Україна в світовій пресі», «Українська література за кордоном», а також довідників з історії України, науки, народного господарства [18] тощо.

Особливу увагу київська періодика приділяла такій пекучій проблемі, як налагодження зразкового обслуговування читачів книгами, насамперед сільських. Так, зазначалося, що невміння, а часом і небажання окремих керівників як слід розгорнути книготоргівлю на селі призвело до прикрих фактів, коли література, призначена для села, розповсюджувалася в містах і обласних центрах. Враховуючи зазначене, добре налагодити книготоргівлю можна було тільки за умови підвищення культури роботи магазинів і кіосків. Повідомлялося, що у селі Хомутець Миргородського району Полтавської області було створено спеціалізований книжковий магазин. У цій крамниці завжди хороша, яскрава викладка книжкової продукції, є книга відгуків і пропозицій читачів — покупців. Рада книголюбів при магазині проводила багато потрібних, цікавих заходів з пропаганди видань суспільно-політичної, художньої і науково-популярної літератури [29].

Однак, як свідчить аналіз преси, таких магазинів у селах республіки було дуже мало. У Волинській, Сумській, Черкаській, Херсонській, Ровенській (тепер — Рівненська) областях у сільській місцевості або зовсім не було книжкових крамниць, або вони знаходилися в старих непридатних приміщеннях і не задовольняли

зрослих вимог покупців. З огляду на те пропонувалося активніше залучати до книготоргівлі громадських розповсюджувачів, збільшити кількість спеціалізованих кіосків, поширити розсилання книг поштою. Зазначалося про необхідність широко розвивати торгівлю на вулицях, організовувати книжкові ярмарки, декади і місячники книги [30].

Отже, за підсумками кількісного і якісного аналізу матеріалів київської періодики можна зробити висновок, що газети широко і всебічно висвітлювали процес розвитку бібліотечної справи в УРСР.

Виявлені в процесі дослідження газетні публікації певною мірою сприяють повноті змалювання картини антирелігійної пропаганди і агітації компартійних органів і жорстокої боротьби з релігією в республіці. Ця тема була постійною на сторінках тогочасної преси. Висвітлювалася вона у войовничому стилі і була представлена різноманітними жанрами: від заміток до теоретичної статті. В газетних публікаціях поширювалися твердження, що бойовитість і наступальність мали стати основою у роботі кожного агітаційного колективу, кожного атеїста [1]. У цьому масиві джерел багато місця займають матеріали про посилення атеїстичного виховання молоді, зокрема вивчення у вишах предмету «Основи наукового атеїзму» [2]. Публікації цієї тематики вміщувалися під рубриками «На атеїстичні теми» і «Бесіди на атеїстичні теми», а їхніми авторами переважно були науковці, викладачі суспільних дисциплін вишів, ідеологічні працівники компартійних структур, які намагалися довести, що релігійний світогляд — це світогляд безсилля людини перед силами природи [46]. На сторінках київської періодики також друкувалися матеріали про відмову від релігії колишніх керівників релігійних об'єднань. Типовою є публікація про зрікання сану колишнього протоієрея Свято-Троїцької церкви Олексія (в с. Троєщина Броварського району Київської області) в газеті «Вечірній Київ» [13]. Окрім того, на шпальтах газет трапляються статті і кореспонденції, в яких з антирелігійних позицій у традиційно-погромницькому стилі викривається зрада греко-католицької Церкви українського народу [22], підтримується кампанія із закриття церковних громад, монастирів, православних духовних семінарій [71]. Так, тільки 1962 р. в Україні було знято з реєстрації 1263 релігійні об'єднання різних конфесій [15].

Варто відзначити, що такого роду публікації вмішувалися на сторінках київських газет згідно з відповідними планами антире-лігійної роботи компартійних органів.

У газетній періодиці досліджуваного періоду досить докладно відбилися процеси охорони і збереження пам'яток історії та культури в УРСР. Ці публікації можна поділити на дві основні групи джерел:

— матеріали про діяльність урядів СРСР і УРСР та їх органів на місцях;

— матеріали, що відображали практичні заходи пам'ятко-охоронних організацій щодо виконання рішень державних органів з охорони пам'яток історії та культури.

Перша група публікацій репрезентована синтетичними жанрами. Друга представлена аналітичними жанрами. Кількісно-якісний аналіз відповідного масиву газетних джерел дозволяє стверджувати, що тогочасна київська періодика зробила вагомий внесок у залучення громадськості до дослідження та охорони історико-культурної спадщини українського народу.

У полі зору періодики постійною була тема створення республіканської організації охорони пам'яток історії та культури. Київські періодичні видання повідомили громадськість про прийняття у серпні 1965 р. рішення КПУ і Ради Міністрів України про заснування в республіці Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (далі — УТОПК). До складу організаційного комітету Товариства ввійшли представники громадських організацій та установ, академічних інституцій, творчих спілок. На оргкомітет було покладено завдання створити обласні і районні відділення Товариства, і також підготувати перший установчий з'їзд УТОПК [54]. Багато матеріалів присвячено підготовці і проведенню у грудні 1966 р. у Києві першого установчого з'їзду УТОПК. Згідно з рішеннями з'їзду, новостворене Товариство, крім розроблення методологічних засад у пам'яткоохоронній роботі, мало також вивчати і пропагувати вже існуючі пам'ятки, виявляти нові місця, пов'язані з далеким і недавнім минулим, краще використовувати пам'ятки як об'єкти масового туризму, широко розгорнути видавничу діяльність і лекційну пропаганду скарбів історичної і культурної спадщини, революційних і трудових традицій радян-

ського періоду [6]. На шпальтах київської періодики також опубліковані інтерв'ю голови УТОПК К. Дубини, в яких докладно з'ясовані питання про роль і місце Товариства в пам'яткоохоронній роботі УРСР [63].

Звичайно, предметом пильної уваги тогочасних періодичних видань стали повідомлення про хід реалізації масштабного пам'яткоохоронного проекту з увічнення в пам'ятниках і меморіальних дошках всього, що було пов'язане з іменем В. І. Леніна, іншими комуністичними діячами, подіями радянської доби. У зв'язку з цим особливо активно на сторінках київської періодики висвітлювалися заходи щодо встановлення пам'ятників у містах і селах України вождю пролетарської революції. Газети регулярно містили інформаційні повідомлення про хід підготовки і відкриття пам'ятника В. І. Леніну в Одесі у жовтні 1968 р. [39]. Велика група матеріалів висвітлює відкриття пам'ятників компартійним діячам, зокрема Д. З. Мануїльському у Києві в грудні 1966 р. [58], М. О. Скрипнику у Харкові у січні 1968 р. [52], комсомольському письменникові Миколі Островському у Шепетівці (Хмельницька обл.) у жовтні 1966 р. [65].

Поряд з цим київська періодика проінформувала громадськість про відкриття пам'ятника чекістам, активним учасникам громадянської і Великої Вітчизняної воєн у Києві у грудні 1967 р. [51], учасникам Січневого повстання 1918 р. проти Центральної Ради у Києві у грудні 1967 р. [10], героям громадянської війни «Легендарна тачанка» в Каховці (Херсонська обл.) у жовтні 1967 р. [17], учасниці комсомольсько-молодіжного підпілля, яка загинула від рук нацистів у роки Великої Вітчизняної війни, Євдокії Бородай в с. Баранівка (Диканський р-н Полтавської обл.) у жовтні 1966 р. [27], меморіального комплексу «Пагорб слави» в Черкасах у листопаді 1967 р. [54].

У київській періодиці є також кореспонденції, в яких висвітлюється досвід роботи комсомольських організацій Полтавської області з увічнення в пам'ятниках і меморіальних дошках бойових і трудових подвигів комсомольців Полтавщини [61]. Авторами таких публікацій були комсомольські працівники, журналісти молодіжних газет.

На сторінках київських періодичних видань також трапляються публікації, які відбивають критичне ставлення громадськості до

неякісного спорудження окремих пам'ятників, присвячених Великій Вітчизняній війні. Показовим у цьому плані є лист наукового працівника Чернігівського історичного музею Ф. Блохи до редакції газети «Молодь України» від 11 лютого 1969 р., в якому повідомляється, що мешканці сіл Чернігівщини, вшановуючи пам'ять радянських воїнів і своїх земляків, які не повернулися з фронтів Великої Вітчизняної війни, спорудили велику кількість пам'ятників. Однак при такій їхній масовості багатьом з них бракує справжньої художньої цінності. Інколи вони виконувалися місцевими аматорами, які не мали необхідної підготовки. З огляду на те, що плано-мірно процес будівництва і реставрації пам'ятників у Чернігівській області продовжувався, автор запропонував до цієї роботи залучити студентів старших курсів архітектурних і скульптурних факультетів художніх вишів [59].

Привертає увагу київської газетної періодики і вшанування визначних діячів української культури і мистецтва у зв'язку з їхніми пам'ятними датами. Більшість газетних матеріалів зазначеної тематики присвячена встановленню пам'ятника І. Я. Франку у Львові у жовтні 1964 р. [55]. Преса також не обійшла увагою відкриття пам'ятників українським композиторам М. В. Лисенку в Києві у грудні 1964 р. [34] і М. Ф. Леонтовичу в м. Тульчин (Вінницька обл.) у січні 1969 р. [53].

Необхідно відзначити, що тогочасна преса досить часто вмішувала критичні матеріали про недбайливе ставлення до догляду за пам'ятниками великим митцям. Зокрема, повідомлялося про жахливий стан пам'ятників поету С. Руданському, композитору Каляновичу і драматургу Найд'янову у Ялтинському міському парку [20]. Аналіз джерел свідчить, що найпоширенішим жанром висвітлення питання спорудження і реставрації пам'ятників були кореспонденції, дописи і листи.

Докладно висвітлюється у тогочасній київській періодиці розвиток музейної справи в УРСР. На сторінках періодичних видань, насамперед «Радянська культура» та «Культура і життя», глибоко і всебічно відображалися такі актуальні теми, як заснування і розвиток громадських музеїв у всіх районах України, їх роль і місце в системі ідейно-політичної і виховної роботи серед молоді, підготовка кваліфікованих музейних працівників та дослідників, збері-

гання музейних пам'яток. З погляду наявності релевантної інформації інтерес становлять матеріали газет, де висвітлювалися конкретні заходи роботи музейних установ. Найбільш питома вага матеріалів відповідного змісту (близько 50%) належить періодичним виданням «Радянська культура», «Радянська освіта» і «Культура і життя». Авторами цих публікацій були музейні працівники і мистецтвознавці.

Багато матеріалів присвячено діяльності Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна. Тогочасна київська періодика настійно інформувала читачів про попередні заходи музею. Особливо багато матеріалів відповідної інформації припадає на початок 1960 р., коли активізувалася підготовка до відзначення 90-річчя від дня народження В. І. Леніна. Під тематичною рубрикою «До 90-річчя народження В. І. Леніна» на сторінках періодичних видань вміщували різноманітні за жанром матеріали, за фізичним обсягом переважали кореспонденції — 60%. Зокрема, у періодиці широко висвітлювалися заходи музею з «ленініани», зокрема зустрічі киян з ветеранами-більшовиками, які працювали разом з В. І. Леніним [74]. Аналіз матеріалів періодики свідчить, що в досліджуваній період найбільше публікацій музейної «ленініани» містилося переважно в квітневий і жовтневий періоди — близько 60% загальної кількості матеріалів означеної тематики. Трапляються інформаційні повідомлення про заснування ленінських музеїв, ленінських музейних кімнат у навчальних закладах. Також є кореспонденції про хід підготовки до відкриття Меморіального музею Ульянових у Києві [36].

На шпальтах київських газет, насамперед комсомольських, трапляються публікації про проблеми заснування музеїв історії комсомолу [38].

Окрему групу складають публікації про пошукову, наукову і масову роботу музейних установ. Безперечно, предметом особливої уваги періодики була діяльність музеїв щодо збереження експонатів, присвячених Т. Г. Шевченкові. У пресі часто друкувалися виступи, статті, інтерв'ю музейних працівників, мистецтвознавців, де розповідалося про актуальні проблеми розвитку шевченкознавства в республіці, роль спадщини Кобзаря в розвитку української культури. Цікавою з цього погляду є стаття директора Державного

музею Т. Г. Шевченка АН УРСР К. Дорошенка «Він жив в серцях народних», в якій автор докладно аналізує досвід шевченкознавчої роботи в цій академічній музейній установі [23]. У періодичних виданнях є публікації, що висвітлювали суттєву перебудову експозиції Канівського музею Т. Г. Шевченка. Так, музейний відділ «Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка» поповнився матеріалами про підготовку до 150-річчя з дня народження поета, подарунками великому Кобзареві від трудящих України та союзних республік [3]. Цікаві відомості містить тогочасна періодика про відкриття у м. Форт Шевченка (Республіка Казахстан) у місцевому музеї в березні 1962 р. нової експозиції Т. Г. Шевченка, яку виготовили наукові співробітники Державного музею Т. Г. Шевченка АН УРСР [44]. На шпальтах газет вміщено повідомлення про рідкісну фотографію Кобзаря, яка зберігалася у фондах Прилуцького краєзнавчого музею [60], зберігання у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР друкованого видання творів поета та праць про нього — всього 839 документів [31], відкриття у березні 1961 р. у Києві музейної виставки декоративно-прикладного мистецтва, присвяченої 100-річчю з дня смерті Т. Г. Шевченка [56], про проведення наукових експедицій з вивчення матеріалів тих місць в Україні, де свого часу перебував поет [24].

Варто відзначити, що в досліджуваній період тема розвитку шевченкознавства в Україні була постійною на сторінках київських періодичних видань.

Особливу увагу київська періодика приділяла заснуванню за ініціативи громадськості народних музеїв у колгоспах, радгоспах, навчальних закладах, на підприємствах. Періодика регулярно вмішувала матеріали про заходи громадських організацій щодо створення громадських музеїв, зміцнення їхньої матеріальної бази, покращення роботи з відвідувачами. У газеті «Сільські вісті» від 15 липня 1967 р. опубліковано передову статтю «Музей селища Торчин», де аналізується досвід створення в республіці музеїв на громадських засадах у сільській місцевості. Докладно висвітлюється історія заснування Торчинського історико-краєзнавчого музею на Волині. Цей музей створювався і працював на громадських засадах під керівництвом місцевого вчителя — краєзнавця Григорія Олександровича Гуртового. Ним разом з іншими ентузіастами

пам'яткоохоронної діяльності було зібрано понад 4500 експонатів, які розповідали про велику і хвилюючу історію села [43]. Поряд з цим багато газетних публікацій присвячено створенню болгарського історико-краєзнавчого музею на Одещині [19], ново-петрівського шкільного краєзнавчого музею в Запорізькій області [73], про плани заснування історико-краєзнавчого музею в Холодному Ярі [14]. Привертає увагу київських періодичних видань процес створення і діяльності громадських музеїв у столиці УРСР. За даними періодики, 1967 р. в Києві функціонувало понад 100 народних музеїв та музейних кімнат, з них 19 — на підприємствах, 18 — в установах і вишах, решта — у школах [68].

Окрему групу складають публікації про створення і діяльність меморіальних музеїв визначних діячів української культури. Газети публікували інформаційні повідомлення про відкриття меморіальних музеїв: у Києві композитора В. С. Косенка [12], у с. Рівне (Новоукраїнський р-н Кіровоградської обл.) письменника І. К. Микитенка [40], відкриття після реставрації у Полтаві літературно-меморіального музею засновника української літератури І. П. Котляревського [75], порушення питання щодо створення меморіального музею письменника Остапа Вишні (П. М. Губенка) [42], зволікання з відкриттям меморіального музею художника П. Світлицького [70]. На шпальтах газет можна знайти публікації про підготовку до заснування і відкриття у Києві Музею історичних коштовностей УРСР [41] і Республіканського археологічного музею [67]. У тогочасній київській періодиці актуальною залишалася і тема поповнення музейних фондів новими експонатами [47], відкриття нових музейних експозицій в Коломийському державному музеї народного мистецтва Гуцульщини [62] і Дніпропетровському музеї російського і українського мистецтва [33]. Тематично пов'язаною із зазначеним масивом джерел є група матеріалів, що висвітлювали таку важливу проблему, як популяризація музейних цінностей серед найширших кіл громадськості. Зокрема, зазначалося, що тримати у запасниках те, що є в музеї найцікавішого і своєрідного, а замість того виставляти в експозиції стереотипні макети й муляжі — аж ніяк не найкраща форма музейної роботи [66].

Значне місце на сторінках періодичних видань відводилося матеріалам про хід і результати археологічних розкопок на терито-

рії України, збереження історико-архітектурних пам'яток в УРСР. В київській періодиці досить часто друкувалися статті й кореспонденції, в яких докладно розповідалося про археологічне дослідження стародавніх історичних пам'яток біля Орехова (Запорізька обл.) [45], проблеми розвитку історико-археологічної науки в Україні [21], про дискусію науковців з приводу походження Києва [8], про стан дослідження Софійського собору в Києві [37], історію спорудження Андріївської церкви у Києві [32].

Серед газетних матеріалів трапляються публікації, в яких викриваються і прорахунки в галузі радянської архітектури, нагляду за зовнішнім виглядом міст УРСР. В київській періодиці йшлося насамперед про самобутність українського мистецтва, про те, що чимало великих і малих міст багаті на пам'ятки старовини. Поряд з цим зазначалося, що декоративне оформлення стін міських будинків необхідно значно поліпшити. Так, декоративні надписи на будинках Львова справляли враження випадковості у виборі теми і в тому, в якому конкретному місці вона має бути вирішеною. У зв'язку з цим пропонувалося це робити за єдиним міським планом, в обговоренні якого мала взяти участь широка громадськість, передусім художня інтелігенція [16]. Окрім того, повідомлялося, що вулиці, площі, парки багатьох міст прикрашали халтурні художні вироби. В Києві та в інших містах республіки існували десятки дрібних майстерень, комбінатів, які виконували художньо-оформлювальні роботи, але справа з кадрами в цих майстернях була дуже погана [4].

Київська періодика також друкувала матеріали, в яких порушувалися проблеми відродження історичної пам'яті українського народу. Газети інформували громадськість про хід видання багатотомних видавничих проєктів: «Українська Радянська Енциклопедія», «Радянська енциклопедія історії України», «Історія українського мистецтва», «Історія міст і сіл Української РСР». Зокрема, в газеті «Радянська Україна» від 25 липня 1967 р. вміщена рецензія на том «Історія міст і сіл Харківської області» з багатотомного видання «Історія міст і сіл Української РСР». В ній зазначалося, що таке видання здійснюється вперше. У радянській і світовій історичній науці не було ще спроби створити історію міст і сіл країни [28]. Київські газети відобразили такі українознавчі заходи не

лише інформаціями з метою пропагування українських ґрунтовних видавничих проєктів, а й публікаціями, що розкривали прагнення української громадськості відродити історію свого краю, національні традиції, побут, звичаї. Ці матеріали друкувалися під відповідними тематичними рубриками: «Стежками рідного краю» і «Маршрутами історії». Тематично пов'язаними із зазначеними джерелами є низка статей і нарисів, автори яких намагалися повернути історії імена старанно «забутих» українських громадських і культурних діячів. Зокрема, в київській періодиці опубліковано статтю про Михайла Грушевського з нагоди сторіччя від дня його народження, в якій високо оцінюється внесок вченого у розвиток історичної науки. Водночас з радянських позицій характеризується суспільно-політична і громадська діяльність М. С. Грушевського [7].

Як бачимо, на сторінках київських періодичних видань досліджуваного періоду широко відбився пам'яткоохоронний процес в УРСР.

Загалом, київська періодика містить джерела, які дозволяють визначити особливості, характерні риси розвитку тогочасного українського суспільства. Багато друкованих у ній матеріалів вирізнялися актуальністю, глибиною аналізу, розмаїттям тематики, жанровою палітрою, широким колом кореспондентів. Масового поширення набув робількорівський рух.

Київські газети того часу стали масовими, надаючи можливість громадянам висловлювати власну думку на їхніх сторінках. Вивчення матеріалів київських періодичних видань, їх кількісний і якісний аналіз дозволяють зробити такі висновки:

— київські газети не тільки постійно віддзеркалювали процеси розвитку української культури, а й своїми публікаціями сприяли пробудженню національної самосвідомості українського народу, зростанню активності творчої інтелігенції, формуванню в умовах «відлиги» нової генерації майстрів художнього слова — шістдесятників, надійного фундаменту для утвердження незалежності Української держави;

— київська періодика зробила помітний внесок у справу залучення української інтелігенції у розвиток пам'яткоохоронної сфери в Україні. Періодика постійно висвітлювала процес створення

і діяльності Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, активно пропагувала його зусилля щодо планомірної організації догляду за пам'ятками історії і культури в Україні. Тогочасні газети багато зробили для того, щоб ідея відродження історичної пам'яті українського народу охопила широку українську громадськість.

Критичне використання досвіду роботи київських періодичних видань 1960-х рр. нинішніми засобами масової інформації сприятиме формуванню національної свідомості, розбудові української державності, відродженню національних традицій і цінностей.

1. Атеїстичній пропаганді — наступальність // Київська правда. 1965. 3 лип.
2. Атеїстичному вихованню — войовничий дух // Радянська освіта. 1963. 27 черв.
3. *Баранова М.* Плине ріка // Молода гвардія. 1964. 6 берез.
4. *Барецов В.* Не пускайте халтуру на площу! // Радянська культура. 1962. 29 берез.
5. *Бердник О.* Мрія, література, майбутнє // Літературна Україна. 1960. 1 квіт.
6. Берегти історичні і культурні скарби народу // Вечірній Київ. 1966. 22 груд.
7. *Бобко І., Кирилюк С.* Михайло Грушевський // Літературна Україна. 1965. 30 верес.
8. *Бугай А.* В оточенні валів // Молодь України. 1969. 25 лип.
9. *Буряк Б.* Свобода творчості і художник // Робітничая газета. 1965. 18 листоп.
10. В пам'ять про подвиг // Молодь України. 1967. 22 груд.
11. *Валуєв Ю.* Бібліотека — читачеві // Радянська культура. 1962. 2 груд.
12. Відкриття вчора у Києві народного меморіального кабінету — музею В. С. Косенка // Радянська Україна. 1964. 21 берез.
13. Відмова від релігії // Вечірній Київ. 1964. 30 трав.
14. *Вірник Л.* Коріння і крона // Радянська Україна. 1969. 27 верес.
15. *Ганжуров Ю.* Чорно-біла «відлига» у дзеркалі преси: газетні публікації як джерело вивчення політичної системи України (1956—1964 рр.). 1999. С. 121.
16. *Гапон Ю., Подчекаєв О.* На стінах древнього міста // Радянська культура. 1965. 28 листоп.
17. Героям громадянської війни // Сільські вісті. 1967. 28 жовт.

18. *Глинський І.* Де вона, наша бібліографія? // *Культура і життя.* 1969. 17 січ.
19. *Греков Ю.* Музей працює на громадських засадах // *Радянська Україна.* 1962. 3 квіт.
20. *Громадськість і пам'ятники* // *Радянська культура.* 1962. 8 лют.
21. *Даниленко В.* Археологія: наука і поезія // *Літературна Україна.* 1969. 7 січ.
22. *Даниленко С.* Таємниця Шептицького // *Робітнича газета.* 1967. 10 січ.
23. *Дорошенко К.* Він живе в серцях народних // *Радянська Україна.* 1961. 11 лют.
24. *Дубина М.* Шляхами Великого Кобзаря // *Радянська Україна.* 1961. 15, 19 січ.
25. *Ємельяненко Г.* Культура комунізму // *Радянська культура.* 1961. 21 черв.
26. *Загребельний П.* Юним — найкращі твори // *Літературна Україна.* 1965. 8 січ.
27. *Зоц В.* Пам'ятник Євдокії Бородай // *Молодь України.* 1966. 30 жовт.
28. *Історія міст і сіл Харківської області* // *Радянська Україна.* 1967. 25 лип.
29. *Книголюби і книгарні* // *Сільські вісті.* 1967. 15 серп.
30. *Книгу читачеві* // *Літературна Україна.* 1960. 1 лип.
31. *Кобзарєва* скарбниця // *Київський комсомолец.* 1961. 10 берез.
32. *Колісниченко Ю.* Архітектурні пам'ятки Растреллі в Києві // *Молодь України.* 1962. 31 серп.
33. *Кондратенко О.* Музей й його експозиції // *Культура і життя.* 1968. 25 січ.
34. *Корифею української музики* // *Робітнича газета.* 1965. 30 груд.
35. *Кочур Г.* Учений, перекладач, поет // *Вечірній Київ.* 1963. 1 квіт.
36. *Меморіальний музей Ульянових у Києві* // *Київська правда.* 1965. 30 берез.
37. *Михайлова Т.* Мастера Софии Киевской // *Комсомольское знамя.* 1967. 19 июля.
38. *Мінзберг Н.* Чи бути музею? // *Молода гвардія.* 1963. 27 верес.
39. *Мороз І.* Пам'ятник В. І. Леніну в Одесі // *Радянська Україна.* 1968. 24 серп.; Пам'ятник В. І. Леніну в Одесі // *Молодь України.* 1968. 31 жовт.
40. *Музей І. К. Микитенка* // *Робітнича газета.* 1967. 14 верес.
41. *Музей історичних коштовностей* // *Молодь України.* 1969. 4 січ.
42. *Музей Остапа Вишні* // *Вечірній Київ.* 1962. 11 верес.
43. *Музей селища Торчина* // *Сільські вісті.* 1967. 15 лип.

44. Музей Т. Г. Шевченка у м. Форті Шевченка // Колгоспне село. 1962. 10 берез.
45. *Мулько Т.* Бронзовий клад // Комсомольское знамя. 1966. 17 мая.
46. Наука — могутність, релігія — безсилля // Робітнича газета. 1960. 17 верес.
47. Нове в музеї Лесі Українки // Культура і життя. 1967. 1 серп.
48. *Новиченко Л.* З нових віршів. Ліна Костенко. Пора змушніння // Літературна Україна. 1962. 26 січ.
49. *Павличко Д.* Фальшиві клейноди. Відповідь п. Рахманному на його «Відкритий лист до українських літераторів з приводу проблем українізації» // Літературна Україна. 1969. 1 серп.
50. Пам'яті героїв // Сільські вісті. 1967. 16 листоп.
51. Пам'ятник відважним і пильним // Радянська Україна. 1967. 20 груд.
52. Пам'ятник М. О. Скрипнику // Робітнича газета. 1968. 27 січ.
53. Пам'ятник М. Ф. Леонтовичу // Культура і життя. 1969. 12 січ.
54. Пам'ятники історії і культури — народні скарби // Радянська освіта. 1965. 25 серп.
55. Пам'ять великого Каменяря безсмертна // Радянська Україна. 1964. 1 листоп.
56. *Пекарский М.* Творчество, вдохновенное поэтом // Комсомольское знамя. 1961. 16 марта.
57. *Печенізький З.* Книжкові скарби народу // Культура і життя. 1968. 22 верес.
58. Полум'яний борець за комунізм // Радянська культура. 1966. 30 груд.
59. Розмова навколо пам'ятника // Молодь України. 1969. 11 лют.
60. *Романченко К.* Рідкісна фотографія // Культура і життя. 1967. 16 берез.
61. *Санжаревський Д.* Увічнено в бронзі і граніті // Молодь України. 1969. 7 трав.
62. *Сахро М.* Новини Коломийського музею // Вісті з України. 1963. № 49.
63. Святині народні // Радянська Україна. 1966. 6 жовт.; З любов'ю до рідного краю // Літературна Україна. 1967. 14 берез.
64. *Селивагів М.* Щедра мова мистецтва // Молода гвардія. 1969. 9 лип.
65. *Сенкевич Б.* Миколі Островському — від молоді України // Молодь України. 1966. 4 жовт.
66. *Серпелін Л.* Не тільки зберігати // Культура і життя. 1969. 25 верес.
67. Скарби історії // Вечірній Київ. 1969. 29 груд.
68. *Солдатенков І.* Народні музеї // Вечірній Київ. 1967. 30 трав.
69. *Спиридонова А.* Мистецтво глибоких почуттів // Вечірній Київ. 1969. 17 черв.

70. Створити музей художника Світлицького // Вечірній Київ. 1969. 7 серп.
71. Степанов П. Чорні раси, чорні душі // Вечірній Київ. 1960. 15 берез.
72. Степовик Д. Антиглузд на Бродвеї // Молодь України. 1965. 26 лют.
73. Тихий М. Шкільний музей став районним // Радянська освіта. 1960. 20 січ.
74. Хабло О. У Київському музеї В. І. Леніна // Київська правда. 1960. 19 квіт.
75. Шевцова Н. Земляки — великому полтавцю // Сільські вісті. 1969. 4 верес.

Ольга Терещук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕКЛАМИ У ГАЗЕТИ «СВОБОДА» НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ (1893—1923 рр.)

Розглянуто різні типи рекламних оголошень в україномовній газеті «Свобода» (Джерсі-Сіті; Шамокін; Маунт-Кармел; Оліфент; Скрантон; Нью-Йорк) за 1893—1923 рр.; здійснено тематико-типологічний аналіз та охарактеризовано їх специфіку. Рекламні публікації трактовано у культурологічному контексті — як консолідуючий фактор у житті української діаспори у США.

Ключові слова: українська діаспора, преса, реклама, інформативна реклама, комерційні оголошення, фірмовий стиль, слоган.

The paper explored the various types of advertisements in the Ukrainian-language newspaper «Svoboda» (Jersey City, Shamokin, Mount Carmel, Olyphan, Scranton, New York) during 1893—1923. Thematic-typological analysis was carried out and the specifics of advertisements has been characterized. The advertisements are interpreted in a cultural context as a consolidating factor in the life of the Ukrainian diaspora in the United States.

Keywords: Ukrainian diaspora, advertising, informative advertising, commercial advertising, corporate identity, slogan.

«Вивчаючи рекламу, ми маємо справу з багатоликим явищем, що зачіпає багато соціально-економічних сфер. Реклама — це не просто рекламне оголошення саме по собі, це частина нашого суспільства, соціальне явище, яке впливає на стиль нашого життя і, в свою чергу, залежить від нього» [3, с. 3].